

Гончаренко А. М.

к.е.н., доц.

Григорук С. С.

к.е.н.

ПВНЗ „Європейський університет”

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

У статті узагальнено існуючі підходи до визначення сутності інтелектуального капіталу, зроблено акцент на використання концепцій інтелектуального капіталу з метою управління. Обґрунтовано необхідність комплексного розкриття сутності інтелектуального капіталу за допомогою трьох основних підходів.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, ринкова вартість, чисті матеріальні активи, екзогенні фактори.

Постановка проблеми В науковому середовищі одночасно існує ряд класифікацій, які визначають місце інтелектуального капіталу в загальній структурі сукупного капіталу організації. Відповідно до першого підходу інтелектуальний капітал є частиною більш широкого поняття людського капіталу [1, с.54]. На нашу думку, цей підхід доцільно використовувати при розгляді інтелектуального капіталу індивідуума, коли за відсутності структурного капіталу є сенс виділення в людському капіталі інтелектуальної складової. При розгляді на рівні організації більш вдалим є підхід Едвінсона, згідно якого більш широким поняттям є інтелектуальний капітал, одним з компонентів цього підходу є людський капітал. При більш-менш усталених підходах до визначення сутності інтелектуального капіталу з точки зору його власника (розпорядника) розкриття поняття „інтелектуальний капітал” як

компоненти сукупного капіталу організації відзначається розмаїтістю поглядів економістів, які найчастіше недостатньо враховують можливість управління ним, що є проблемою, необхідність вирішення якої й обумовлює актуальність даної статті.

Формування цілей статті. Метою даної статті визначено проведення аналізу існуючих підходів до визначення сутності інтелектуального капіталу з точки зору можливості управління ним. Вирішення даного завдання є етапом реалізації комплексної задачі, спрямованої на побудову системи управління сукупним капіталом сучасної організації.

Виклад основного матеріалу На підставі підходу Едвінсона нами використано структуру сукупного капіталу, в якій виділено два основних види капіталу – фінансовий та інтелектуальний. Подібного поділу дотримується багато науковців. Різниця полягає лише в розподілі джерел сукупних ресурсів організації між видами капіталу. Аналогічний поділ можна зустріти і у працях інших прихильників концепції людського капіталу. Основною різницею між людським капіталом та іншими видами інтелектуального капіталу є те, що людський капітал „є невіддільним та невідчужуваним від тих, кому він належить, і не може бути скопійованим або відтвореним в жодній іншій організації” [2, с.48-59]. Структурний же капітал володіє ознакою належності організації і може виступати об’єктом купівлі-продажу.

Отже, щодо поділу сукупного капіталу на інтелектуальну та фінансову (економічну) складові, досягнуто єдності поглядів більшості економістів. А от щодо межі, де відбувається цей розподіл, точаться жваві наукові суперечки. Протягом останніх десятиліть, підходів до визначення принципу виділення інтелектуального капіталу в структурі сукупного капіталу було багато і вони часто суперечили один одному. В таблиці 1 наведено найбільш повний, на наш погляд, варіант систематизації поглядів на сутність інтелектуального капіталу [3], доповнений нами. Частина науковців знаходить місце інтелектуальному капіталу винятково за межами балансу, припускаючи при цьому існування ще якогось компонента, який обумовлює різницю між позабалансовими активами

та інтелектуальним капіталом. Друга частина стверджує, що компоненти інтелектуального капіталу знаходяться як в класичній формі балансу, так і за його межами (найчастіше ідентифікуючи інтелектуальний капітал з нематеріальними активами в широкому розумінні, які надалі будемо називати нематеріальними ресурсами). Третя – дає опис інтелектуального капіталу, який не дає змоги визначити вищезгадану межу розподілу.

Підсумовуючи вищенаведений огляд, виділимо три основні підходи до розкриття сутності інтелектуального капіталу:

- від'ємний підхід, відповідно до якого інтелектуальний капітал визначається в межах різниці між ринковою вартістю організації і її оцінкою за даними балансу;
- підсумовуючий підхід, ідеєю якого є розкриття сутності загального явища через огляд складових, які його наповнюють;
- такий, що базується на описі основних сутнісних рис.

Окреме використання кожного з підходів з ігноруванням альтернатив приводить до ряду спірних моментів. Зокрема, використання лише від'ємного підходу не дозволяє дати відповідь на питання про причини різкого зменшення інтелектуального капіталу за умов економічної кризи під впливом зменшення ринкової вартості, що було зафіксовано нами для ряду компаній. На наш погляд, такого різкого зменшення не відбувалось, а падіння різниці між ринковою та балансовою вартостями компаній в основному обумовлюється зміною очікувань інвесторів на фондовому ринку. Проведемо аналіз відповідності значень ринкової вартості з однієї сторони та суми значень чистих матеріальних активів і балансової вартості нематеріальних активів з іншої сторони провідних світових компаній, що мають в сукупному капіталі значну частку інтелектуального компоненту (рис. 1). Навіть якщо не брати до уваги приклади Oracle, IBM та Hewlett Packard, в яких в окремі періоди чисті матеріальні активи мають від'ємну величину, приходимо до висновку, що основну частину ринкової вартості компаній складають зовсім не чисті матеріальні активи, а нематеріальні складові, питома вага яких в середньому

складає 86,5% (до фінансової кризи - 89%). Не змінила цих пропорцій й фінансова криза - не зважаючи на значну зміну ринкової вартості компаній, вплив розміру чистих матеріальних активів на ринкову вартість залишився незначним, а позабалансові складові ринкової вартості мають в ній найбільшу частку. Наведені дані свідчать про те, що в сучасній економіці змінилась значущість ресурсів організації – пріоритетною стала роль інтелектуальних ресурсів, які не знаходять свого відображення в класичній формі балансу. Розрив між ринковою вартістю і вартістю чистих активів компаній лише частково пояснюють показники гудвілу та інших нематеріальних активів, які відображені в балансі, оскільки вони мають розмір, значно менший порівняно з загальним розміром ринкової вартості (рис. 1). За 5 років ситуація фактично не змінилась (рис.2), що підтверджує висновок про домінацію позабалансових складових у ринковій вартості.

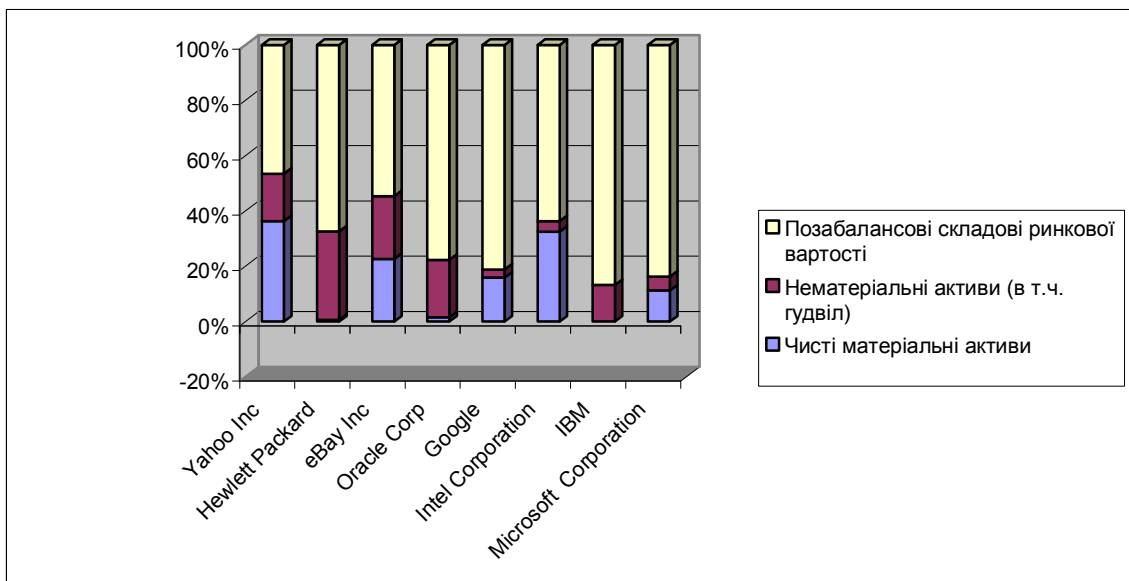

Рис. 1. Структура ринкової вартості ряду компаній з високою часткою інтелектуального компоненту в сукупному капіталі на кінець 2009 року (на основі оперативних даних фінансового порталу finance.yahoo.com [4]).

Тобто, якісно розкрити сутність загального терміну, виходячи з переліку його складових, теж досить важко. Виходячи з цього, для обґрунтування

актуальності дослідження місця інтелектуального капіталу в сукупному капіталі сучасної організації нами використовується перший підхід.

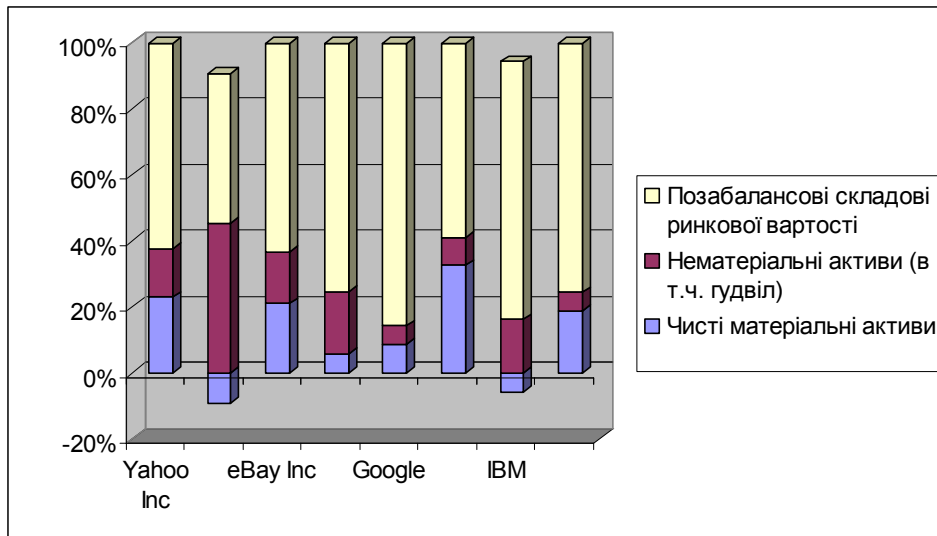

Рис. 2. Структура ринкової вартості ряду компаній з високою часткою інтелектуального компоненту в сукупному капіталі на травень 2014 року (на основі оперативних даних фінансового порталу finance.yahoo.com [4]).

Для розкриття його сутності – другий та третій підходи. Отже, для комплексного дослідження сутності інтелектуального капіталу доцільним є його розгляд за допомогою всіх існуючих підходів. З точки зору ж можливості управління інтелектуальним капіталом вкрай важливим є визначення межі розподілу інтелектуальної та фінансової складових сукупного капіталу.

При ідентифікації інтелектуального капіталу з нематеріальними ресурсами (тобто, не тільки з нематеріальними активами, що відображені в класичній формі балансу) постає питання можливості управління ним, оскільки частина нематеріальних ресурсів принципово не може піддаватись управлінським впливам (зокрема, до цих ресурсів відносяться ті, що формуються під впливом екзогенних факторів).

З іншого боку, якщо дотримуватись від'ємного підходу до розкриття сутності інтелектуального капіталу, то в різниці між ринковою та балансовою вартістю організації суттєву складову формує саме суб'єктивний вплив

екзогенних факторів (наприклад, очікування інвесторів на фондовому ринку), який точно оцінити напряму неможливо. Отже, розмір інтелектуального капіталу міститься в межах розміру позабалансових ресурсів організації. Найбільш складним завданням є виокремлення в ньому власної частини інтелектуального капіталу, в чому й вбачається напрямок подальших досліджень.

Висновки. Основними підходами до розкриття сутності інтелектуального капіталу є: від'ємний підхід, відповідно до якого інтелектуальний капітал визначається в межах різниці між ринковою вартістю організації і її оцінкою за даними балансу; підсумовуючий підхід, ідеєю якого є розкриття сутності загального явища через огляд складових, які його наповнюють; підхід, що базується на описі основних сутнісних рис. Для комплексного дослідження сутності інтелектуального капіталу доцільним є його розгляд за допомогою всіх підходів. Для управління інтелектуальним капіталом вкрай важливим є визначення межі розподілу інтелектуальної та фінансової складових сукупного капіталу. З цієї точки зору інтелектуальний капітал варто ідентифікувати в межах розміру позабалансових ресурсів організації з поставленням завдання виокремлення в ньому власної частини, яка належить організації.

Список використаної літератури

1. Homepage Intellectual Capital Sweden [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.intellectualcapital.se/ic_rating_eng.html-Назва з титул. екрану.
2. Антипина О.Н. Диалектика стоимости в постиндустриальном обществе/ О.Н. Антипина, В.Л. Иноземцев // Мировая экономика и международные отношения.–1998. - №5.– С.48-59.
3. Просвирина И.И. Интеллектуальный капитал: новый взгляд на нематериальные активы / И.И. Просвирина // Финансовый менеджмент – 2004. - №4. – С.21-28.

4. Yahoo! Finance [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://finance.yahoo.com> - Назва з титул. екрану.

ГОНЧАРЕНКО А. М., ГРИГОРУК С. С. АНАЛИЗ СТРУКТУРЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО КАПИТАЛА

В статье обобщены существующие подходы к определению сущности интеллектуального капитала, сделан акцент на использовании концепций интеллектуального капитала с целью управления. Обоснована необходимость комплексного раскрытия сущности интеллектуального капитала с помощью трех основных подходов.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, рыночная стоимость, чистые материальные активы, экзогенные факторы.

GONCHARENKO A. M., GRYGORUK S. S. ANALYSIS OF INTELLECTUAL CAPITAL

This paper summarizes the current approaches to determining the nature of intellectual capital focuses on the use of the concepts of intellectual capital management purposes. The necessity of a comprehensive disclosure of intellectual capital using three basic approaches.

Keywords: intellectual capital, market value, net tangible assets, exogenous factors